

Valldòria

Rajadell

Ubicació

Comarca: Bages
Lloc/Adreça: Valldòria. SO del terme.
Emplaçament
Alçada: Camí de les Casetes en direcció a Valldoria
498

Coordenades:

Latitud: 41.71981
Longitud: 1.67588
UTM Est (X): 389859
UTM Nord (Y): 4619515

Classificació

Número de fitxa 08178 - 46
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia Conjunt arquitectònic
Estil / època: Contemporani Modern
Segle XVII-XIX
Estat de conservació Bo
Notes de conservació: Casa dels masovers (la casa antiga), restaurada. La casa dels cuidants, també. La casa dels propietaris (la casa nova) presenta un aspecte descuidat.

Protecció Legal
Observacions protecció: AEA. Catàleg bens protegits 2014 (num. 50)
Accés Fàcil
Ús actual: Residencial
Titularitat Privada
Titular: Ref. Cad: 08177A00800006
Autoria de la fitxa PEP 1993 (Jordi Piñero)/ OPC 2017-2020
Data de registre de la fitxa: ds., 10/10/2020 - 02:00

Descripció

Conjunt format per diferents construccions separades: la casa dels masovers i la casa dels propietaris (que configuren tres cossos adossats), la casa del cuidant, aïllada (actualment denominada Cal Til·ler), i la capella de sant Salvador, també aïllada (que te fitxa apart, num. 9), reconstruïda el 1992.

La casa dels masovers és l'edifici més antic (segons les llindes, del segle XVII). Es situa a migdia del conjunt. Té una planta força homogènia (tot i que interiorment s'hi poden detectar diferents fases): planta rectangular, coberta a doble vessant amb el carener paral·lel a la façana, i superposició de planta baixa més un pis i golfes. L'aparell de les parets és regular, amb carreus de mida mitjana (actualment a pedra vista) i grans blocs a les cantoneres. La façana principal està encarada al SO. Consta d'un gran portal adovellat, centrat, i a sobre un finestral amb l'ampit decorat. A dos metres d'aquesta façana hi ha la capella. La resta de façanes tenen finestres més petites, emmarcades amb carreus escairats. La façana lateral NO presenta tres obertures petites a ran de terra i quatre finestres petites, dues a la planta primera i dues a les golfes.

La casa dels propietaris està adossada a la del masover, pel seu costat NE. Es tracta d'una edificació posterior a la primera que hem descrit, que es va reformar a finals del segle XVIII i al segle XIX. Pel que sembla, es reconstruí la façana principal. Es tracta d'un cos de planta rectangular amb coberta a doble vessant amb el carener paral·lel a la façana. Consta de planta baixa més un pis i golfes. La façana (d'un color blanc cru) té dos portals (decorats amb relleus en pedra), finestres, balcons i una petita galeria a la cantonera, amb baranes de ferro forjat. En total son quatre balcons, dos a la façana principal, un a la cantonera (la galeria) i un a la façana lateral, combinats amb finestres grans i petites.

A la part posterior, al NO del conjunt, hi ha un tercer cos amb dependències de treball. Hi ha catorze tines (5 quadrades i la resta cilíndriques) i una premsa. Estan totalment integrades dins l'edifici; s'hi accedeix per un corredor que té entrada per la façana del costat de tramuntana.

La tina més remarcable és una tina de cairons, de forma gairebé cúbica, que mesura 4x4,5 m de costat i 3,40 m d'alçada, amb una capacitat màxima de 61,2 m³, és a dir, 61.200 litres, unes 500 càrregues de vi. És una tina de les més grans del país. S'accedia a la part superior de la tina per una rampa sostinguda amb una arcada molt ampla. Les llatges del brescat es recolzaven en dues bigues travesseres. En un cert moment la tina va ser anul·lada i convertida en un espai habitable. S'hi van practicar dues portes, es van arrencar els cairons i fins i tot es va habilitar una comuna en un petit cubicle.

La casa del cuidant, anomenada cal Til·ler, aïllada, és més petita i més austera que les dues anteriors. Presenta planta quadrada i coberta a doble vessant amb el carener perpendicular a la façana. Consta de planta baixa més dos pisos. Les façanes presenten un arrebossat de color beix, que deixa veure les cantoneres de pedra. La porta, amb arc escarser, te brancals de pedra. També emmarcades en pedra són les dos finestres de la planta pis i les dues més petites de la segona planta, sota teulada. L'aparell de pedra es visible a la resta de façanes L'interior conserva alguns elements tradicionals com ara voltes i arcades.

Observacions:

Antigament Vallòria. Figura al Catàleg de Masies i Cases Rurals 2014 (num. 75-77) amb els noms 75 Valldòria (casa dels cuidants o del cuidant), 76 Valldòria (casa dels masovers) i 77 Valldòria (casa dels propietaris). En el catàleg de bens protegits 2014 està fitxada com a Àrea d'Expectativa Arqueològica (num. 50 Cases de Valldòria). Mas Valldòria, per Molins (2020:260).

Fins el 1992 existia una altra edificació residencial que es va enderrocar. Era una edificació considerable que tenia cabuda per a dues famílies. Estava situada davant la façana de llevant de la casa del masover formant amb aquesta un carreró i tenia una gran arcada de la qual se'n conservaven, el 1993, les pedres desmuntades.

Es tracta d'un conjunt d'un gran interès històric i arquitectònic, especialment la casa del masover (edifici de molt bona factura) i les façanes de la casa dels propietaris. Valldòria sempre ha estat un mas important del terme. En els últims segles es va reforçar la seva prosperitat com ho demostra el volum

dels edificis.

La casa nova té les característiques d'una casa urbana del seu temps, amb habitacions i alcoves àmplies i ben il·luminades. Ja al segle XX els propietaris que hi venien a estiu van modernitzar-la i van dotar-la d'una cuina moderna, quarto de bany, calefacció d'aigua calenta i parets pintades amb motius florals. L'element extern que crida més l'atenció de la casa dels amos és un balconet situat en una aresta, amb una barana de ferro forjat de forma corba.

A la casa vella hi han els espais habituals de les cases de pagès: quadra, celler, llar de foc, forn de pa, i altres dependències d'us residencial i agrícola. S'aprecia en els paraments exteriors com la casa va ser ampliada en més d'una ocasió.

El mas s'ubica en una petita esplanada a la falda d'un serrat, antigament conreuat de vinya i ara caracteritzat per una vegetació d'arbusts i matolls.

S'observen les següents inscripcions gravades a la Casa del Masover.

- Finestra del primer pis de la façana NO: 1646.
- Finestra del primer pis de la façana SO: 1697 (amb l'ampit decorat)
- Finestra del segon pis de la façana SE: 1661.
- Finestra del segon pis de la façana SE: IHS, amb una creu al mig.

Al costat dret de la façana NO hi ha una banqueta adossada amb una creu gravada.

A la casa del propietari hi ha les inscripcions següents:

- Porta de la façana SE: IAUMA TATGE 1783. Hi ha la inscripció IHS entre 17 i 83.
- Porta de la façana SE: Lo hizo Agustín Cañellas y Jaumandreu en 1872. El text es troba flanquejat, a banda i banda, per una dextral, una rella i una fanga de tres pues.

Segons Rafat (1979 i 1993:208) hi ha una altra data gravada en una llinda de finestra, 1545.

El masover Lluís Hervás conserva gravacions en vídeo de Valldòria d'abans que s'ensorrés un dels blocs residencials (PEP 1993).

A la cantonera de les façanes SO i SE de la casa del masover hi ha l'imprompta d'un rellotge de sol inventariat a l'Inventari de Rellotges de Sol dels PPCC que manté la Societat Catalana de Gnomònica (num.31828). És quadrat, i no s'aprecien marques horàries ni inscripcions. Avui en dia és un simple quadrat blanc, amb el gnòmon de vareta deteriorat.

L'interior de la casa dels masovers conserva l'estructura tradicional i l'embigat de fusta i diversos elements tradicionals: restes d'un forn, menjadora, etc.

Als anys 90 les cases del masover i del amo estaven en mal estat, deshabitades i abandonades. Les parets i les cobertes patien, tot i tenir poques esquerdes, i les finestres estaven tapiades. Actualment la casa del cuidant (Cal Til·ler) és l'única actualment habitada i es troba en bon estat, i des d'aquesta casa, es fan treballs de manteniment de la resta. La casa del masover està rehabilitada. La casa del propietari està força deteriorada.

Història

Valldòria o antigament Vallòria és dels pocs masos de Rajadell que conserva el mateix nom que tenia al segle XIII. Tal com s'escrivia aleshores (Valloria, Valoria o Valeriola) podria significar "vall de llorers" o bé referir-se a un nom propi (del propietari).

Llavors hi havia dos masos a Valldòria: el superior i l'inferior. F. Rafat dubtava de si eren dos masos agrupats al lloc actual o bé dos masos separats. Nosaltres creiem que Valldòria inferior seria l'actual mas, mentre que Valldòria superior correspondria a una construcció en ruïna que es troba a uns 500 metres (Fitxa 49). L'apel·latiu de superior i inferior es dedueix d'aquesta manera d'acord amb la topografia i les fonts. Els habitants de Valldòria van continuar vivint als dos masos com a dues famílies separades, durant uns 200 anys. Emparenten sovint amb altres famílies de Rajadell, Grevalosa, Castellfollit del Boix, Castellar o Vallformosa.

La primera notícia documental data d'agost de 1282: Margarida de Rajadell, tia de Guillem, senyor de

Rajadell, i que es feia monja, ven a Raimon Eimerich de Manresa una part del mas Valòria inferior, per 5 anys i 500 sous (100 a l'any). El novembre del mateix any, Guillem de Rajadell i el seu fill Berenguer venen el Mas Valòria inferior a A. de Grevalosa com a alou franc. El 1279 s'esmenta un Guillem de Valòria inferior i un Jaume de Valòria Superior que, junt amb d'altres, accepten un deute a P. Cathalani de Barcelona. El 1280 Berenguer de Rajadell els anomena homes nostres en un altre document, és a dir, pagesos servents dependents del senyor (no es poden moure del tros, al contrari dels aloers). En un document de 1433 trobem un Tomàs de Valòria, fill de Pere de Valòria Subirana (es a dir, superior) i de Margarida.

Després de la guerra civil del segle XV, una nova família va ocupar els masos, probablement un temps desocupats. A partir del segle XVI, Molins (2020: 260-68) ens informa amb gran detall de tots els habitants del mas fins el segle XXI. El primer estadant del que es té notícia es deia Joan Vallòria, que ocupava la casa ja al 1519, però no es probable que es digués Vallòria ni que fos descendent dels antics propietaris, sinó que devia ser un nou vingut que adoptà el nom del lloc com a cognom o renom. El 1554 es documenta un Bartomeu Junyent (que podria ser occità), que mor el 1556, i que fa testament a favor del seu hereu i fill Miquel Junyent, deixant-li els dos masos, Valòria inferior i superior, pagant delmes i primícies al senyor (segons Rafat. 1993; segons Molins 2020:260, l'hereu es Antoni Junyent). L'Antoni es casa amb Joana Casanova i se'n van a viure a Manresa. El seu fill Baltasar Junyent es el que es casa amb la Pubilla de Cases Ferreres, que per aquest motiu es passa a denominar El Junyent. Llavors apareix com a propietari Miquel Junyent, d'origen dubtós segons Molins (Rafat mantenia que era fill de Bartomeu per un document de l'ACA). Estava casat des de 1552 amb Montserrat Anglanill. Es un personatge del qual tenim 16 cites documentals entre 1554 i 1578 sobre els seus negocis.

Segons Rafat (1993), Miquel Junyent, home de confiança del senyor, va ser batlle del terme molts anys. També sabem que va ser víctima d'un robatori de cinc quarteres i mitja de blat el 1567, per part de Joan Xoriguera, del Mas del Coll del Gem (l'actual La Masia). Miquel Junyent, morta Montserrat, va quedar vidu i es casa de nou amb Francina. En Miquel, com que l'hereu, Francesc, no havia tingut fills, fa hereva la pubilla Joana, casada amb Valentí Morera. Miquel Junyent i el seu gendre Valentí Morera signen una concòrdia el 1568 en el que es comprometen a sembrar blat amb determinades condicions, entre altres coses. Si en un any, Valentí Morera no treballa "com un bon fill de casa", els pactes es trencaran.

Seguint novament a Molins, la següent hereva es la filla única de Joana i Valentí, Caterina. El pubill Valentí va morir el 1575 quan la nena era menor. Els tutors i l'avi Miquel Junyent, per tal d'assegurar el futur de l'heretat, objectiu màxim dels pagesos, el 1577 van comprometre la pubilleta Caterina, de nou anys, amb Valentí Pla de Sant Mateu. Finalment es casà amb Galzeran Fontanet, també de sant Mateu.

El 1595 el Galzeran és el cap de casa i va acordar amb el senyor de Rajadell la compra d'unes terres pertanyents a dos masos ròncecs annexos al seu. Un era l'antic Valldoriola. Sembla que viu a Sant Mateu -on hi devia tenir interessos- i deixa el Mas Valldòria a cura de masovers. El 1612 el masover de Valldòria era el seu pare Valentí Fontanet i el 1614 n'era Arnau Daurell. El 1612 Galzeran Fontanet va pledejar per la possessió del mas, que li disputava una parenta de no sabem quina branca. En Galzeran va guanyar el plet. Caterina, en el capbreu de 1624, consta com a propietària del Mas Vallòria (afocat, és a dir, habitat) i de dos masos ròncecs, Costoit i Valloriola. Caterina mor el 1651. El mas passa al fill hereu de Caterina i Galzeran, Miquel, que s'havia casat amb Caterina. El 1650 fa testament, amb una deixa per reconstruir l'ermita annexa al mas. El matrimoni té tres filles, i el mas passa a la pubilla, Elisabet, la qual es casa amb Maurici Tatger de Salelles. Ja som al 1645. En aquest temps Vallòria inferior s'ha reformat i ampliat i s'ha refet la capella. En Maurici, el 1682 va construir adossada a la casa una capella dedicada a sant Salvador i el 1678 va crear un censal de 14 lliures per pagar el capellà que hi digués la missa. El següent hereu, Josep Tatger, àlies Vallòria, fill del Maurici i l'Elisabet, es casa el 1673 amb Maria Torra de Sant Pere Sallavinera. El fill gran del matrimoni i hereu, Jaume, va morir abans que el Josep, així que hereta el mas Josep, net de Josep i fill del Jaume. Josep es casa amb Maria Anna Vall el 1727. Com que no té fills, fa hereu el seu oncle Joan. Mentrestant, l'heretat de Valldòria es trobava molt endeutada i el 1746 Josep Tatger va hipotecar una part de la finca. A la mort de Josep el 1759, Jaume Tatger, fill de Joan, reclama i obté la propietat. Aquest es el Jaume Tatger que consta en una de les llindees, amb l'any 1783, que ens palesa que va emprendre obres de reforma a la casa. Estava casat des de 1752 amb Antònia Grau i després, ja vidu, el 1787, amb Ramona

Puig. S'havien casat, és clar, a la capella de Sant Salvador del mas. Jaume mor el 1788. L'hereu es Joan Tatger Grau, amo del mas Tatger o Vallòria, casat el 1790 amb Francesca Llusa. Havia començat la febre del vi i els propietaris cedien terres als parcers per que convertissin el bosc en vinya.

El 1800 la Francesca era vídua del Joan i el batlle li va manar que marxés de la casa, no sabem per quin motiu. El 1816 la vídua Francesca, Josep Canyellas de Castellfollit i la seva dona Maria Tatger, filla del Joan i la Francesca, van passar comptes amb Ignasi Llusa, que havia estat tutor i administrador dels béns de la pubilla. El 1815 els amos Maria Tatger i Josep Canyellas recuperen el mas de Valentí Viladés per recuperar el mas, que havia estat empenyorat el 1813. El 1826 la vella mestressa Francesca encara patia les conseqüències de diversos plets per deutes. El 1845 la mestressa Antònia, vídua de Ramon Canyellas, va empenyorar la propietat a Francesc Font. El 1870 consten Antònia Jaumeandreu Sagristà, com a usufructuària, i el seu fill Agustí Canyellas Jaumeandreu de Castellfollit, com a propietari. Estableixen diverses parcel·les a parcers i construeixen la casa nova (testimoniada per la llanda amb la data gravada 1872 que diu "lo hizo Agustín Cañellas Jaumandreu"). És l'època daurada de la vinya, abans de la fil·loxera. La propietat va passar als seus fills.

D'altra banda, segons Rafat (1993), a partir de 1630 es pot seguir el rastre de les famílies de Valldòria per la seva participació en l'administració de la confraria de Sant Sebastià. Per exemple, el citat Antoni Fontanet (1647). Mes tard apareixen membres de la família Tatger com a administradors (Jaume, 1679; Miquel, 1692; Isidre, 1701) i altres famílies de Valldòria (fins 1887).

El 1926 Francesc Vacarisas Font compra la casa. Declara una casa amb dos pisos i una altra casa d'un pis. Era un empresari de Terrassa que passa la guerra refugiat al mas. A la casa pairal hi havia una part per als amos i una altra per als masovers, a més d'altres cambres i dependències. Durant la guerra, s'hi van acollir diverses persones, com uns cosins de l'amo, el conegut pintor Santiago Padrós (Terrassa 1918) i la família Armengol de Terrassa. El dia abans d'entrar els Nacionals van passar per Valldòria uns soldats republicans afamats i la masovera

els va fer una olla de cigrons. Un dels soldats estava ferit, i van poder-li extreure la bala i embenar-lo.

Jaume Armengol va pujar al darrer tren abans de la voladura dels ponts, però no va arribar mai a Rajadell i s'ignora on va morir. Després de la guerra, hi figuren empadronats al mas (1947) la família formada pel Francesc Vacarisas, la seva dona Dolors Brugueras Fontanals i cinc persones més. El 1948 va morir a Valldòria l'amo Francesc Vacarisas. El seu fill gran Pere Vacarisas va heretar la propietat, que posteriorment va passar a mans d'Àngel Vilanova. Aquesta la revèn el 1966 a Francesc Aura. El gran incendi de 1980 va afectar especialment els boscos de Valldòria. El 1985 la propietat rehabilita el conjunt: s'enderroquen els coberts que s'adossaven a la casa a llevant i es restaura la capella. El 1989 es construeix un embassament al barranc de Valldòria, que permet regar els camps.

L'actual casa dels masovers es la més antiga (amb llindes de 1646, 1661 i 1697) però en algun moment (segle XVIII) els amos s'hi feren la nova casa adossada a l'antiga (actualment la dels propietaris), passant l'antiga a masoveria. Segons les inscripcions ja esmentades, a la nova casa han fet reformes Jaume Tatgé el 1793 (porta de la façana SE) i Agustín Cañameras y Jaumandreu el 1872. A inicis del segle XX hi vivien a tots els edificis set famílies, inclosos els masovers i pastors (Molins, 2020: 267-69 relaciona els masovers del mas). També hi vivien a la anomenada Caseta de Valldòria (que no he sabut ubicar). Més recentment, la masoveria (es a dir, la casa antiga, restaurada a fons) ha estat llogada, durant temporades més o menys llargues, a diverses persones de confiança dels propietaris.

Bibliografia

- RAFAT, Francesc (1982). Demografia de Rajadell al segle XVI. A Miscel·lània d'Estudis bagencs, num. 2. Manresa. pp 123-134
- RAFAT, Francesc (1979). Valldòria. Full de la festa de sant Sebastià. Rajadell (gener 1979)
- Rafat i Selga, Francesc (1993). Masos, safrà, occitans i pesta negra. Estudis d'història de la Catalunya Central. Monogràfics, 11. Centre d'Estudis del Bages. Manresa, 1993.

RAFAT (1984)

RAFAT (1987)

MOLINS, Ernest (2020). Cases i Masos de Rajadell (I). Ajuntament de Rajadell. Pp 260-69

Inventari de Relotges de Sol dels PPCC

https://www.gnomonica.cat/bd_detall.php?numero=3182&COMARCA=&MATERIA=&T...

